

WIADOMOŚCI TARNOWSKIE

Ilustrowany tygodnik polityczny, gospodarczy, społeczny i informacyjny.

Rok VII.

Tarnów, sierpień 2011 r.

Nr. 25

Redakcja i Administracja: Urząd Miasta Tarnowa, Wydział Marki Miasta, ul. Rynek 7, 33-100 Tarnów

OBERTYN - ZAPOMNIANA WIKTORIA

Dokument. Hetman Jan Tarnowski zapisuje księdzu Marcinowi Łyczce prepozytowi tarnowskiemu oraz jego bratu Piotrowi, staroście zamkowemu dożywotnie prawo poboru miarek z młyna poklasztornego i opłat z folusza. Wydano w Tarnowie, 30 sierpnia 1556 roku

480. rocznica zwycięskiej bitwy pod Obertynem pod dowództwem hetmana Tarnowskiego
450. rocznica śmierci Hetmana Wielkiego Koronnego Jana Amora Tarnowskiego

Jan Amor Tarnowski urodził się w zamku na Górze Św. Marcina w 1488 r. Ojciec przyszedłego hetmana, także Jan Amor był kasztelanem krakowskim, dlatego synowi nadano przydomek „Krakowczyk”; matką była Barbara z Rożnowa, wnuczka rycerza Zawiszy Czarnego.

Z powodu słabego zdrowia Jan przeznaczony był do stanu duchownego, najpierw pobierał nauki u domowych preceptorów, przebywał na dworze kardynała Fryderyka Jagiellończyka oraz pod opieką księdza Macieja Drzewickiego, głównego sekretarza kancelarii królewskiej. Tam przyszły hetman poznawał sprawy publiczne, dyplomację i politykę. Drzewicki rozpoznał zainteresowania chłopca i zasugerował matce, aby przeznaczyła go do służby publicznej.

Podczas wyprawy orszańskiej w 1508 r. zadebiutował jako żołnierz. Choć miał 20 lat, już dowodził zaciętną chorągwią jazdy. W rok później uczestniczył w zwycięstwie pod Chociem. W 1512 roku uczestniczył w bitwie z Tatarami pod Łopusznem i Wiśniowcem, a w roku 1514 w zwycięstwie pod Orszą, gdzie pobito wojska moskiewskie.

W 1518 r. wyjechał w podróż do Ziemi Świętej po drodze odwiedziwszy Rzym, gdzie został przyjęty przez papieża Leona X. W Palestynie pasowany został na rycerza Grobu Chrystusowego. W drodze powrotnej odwiedził Egipt, Aleksandrię, być może Algier. Udał się też do Hiszpanii a stamtąd do Portugalii, gdzie uczestniczył w wojnie króla Emmanuela I Szczęśliwego przeciwko Maurom.

Na przełomie 1519 i 1520 r. Tarnowski powrócił do kraju, kiedy trwały przygotowania do kolejnej wojny z Krzyżakami. W 1521 r. wziął udział w wyprawie przeciw Turkom, dowodząc wojskami zaciężnymi.

W 1527 roku Tarnowski został wojewodą ruskim i otrzymał od króla Zygmunta I Starego godność hetmana wielkiego koronnego. W 1530 r. Wołochowie najechali wschodnie rubieże kraju, zajmując Pokucie. Latem następnego roku podjęto wyprawę wojenną, którą poprowadził hetman Tarnowski.

Rozgromił Wołochów w bitwie pod Gwoźdźcem i pod Obertynem (1531) - zyskując opinię znakomitego dowódcy. Cztery lata później, dowodząc wojskami polsko-litewskimi, powtórzył swój sukces militarny, tym razem w wojnie przeciw Moskwie, zdobywając 1535 r. Homel i Starodub.

W roku zwycięskiej bitwy pod Starodubem Jan Tarnowski został wojewodą krakowskim a później kasztelanem krakowskim. W latach czterdziestych był stronnikiem króla Zygmunta II Augusta. Stał się zdecydowanie w obronie władzy królewskiej w związku z kontrowersyjnym małżeństwem króla z Barbarą Ra-

dziwiłówną. W krótkim jednak czasie odsunięty został od tronu przez wpływowego Mikołaja Czarnego Radziwiłła. Przeszedł wtedy do opozycji, choć nigdy nie posunął się do poniżenia królewskiego autorytetu.

Hetman Jan Tarnowski był również zwolennikiem krucjaty antyturckiej, a swoje nadzieje wiązał z Habsburgami, którym przesyłał memoriały dotyczące sposobów walki z Turkami. W roku 1547 Tarnowski otrzymał od cesarza Karola V dla siebie i całej rodziny, dziedziczny tytuł hrabiego.

Hetman Tarnowski zasłynął również jako reformator taktyki wojennej, a swoje doświadczenia praktyczne zawarł w dziele pt. „Consilium rationis bellicae” - „Rada sprawy wojennej” (1558). Rozprawa ta stała się fundamentalną pozycją w kształceniu przyszłych strategów i głównym źródłem zasad sztuki wojennej końca XVI w.

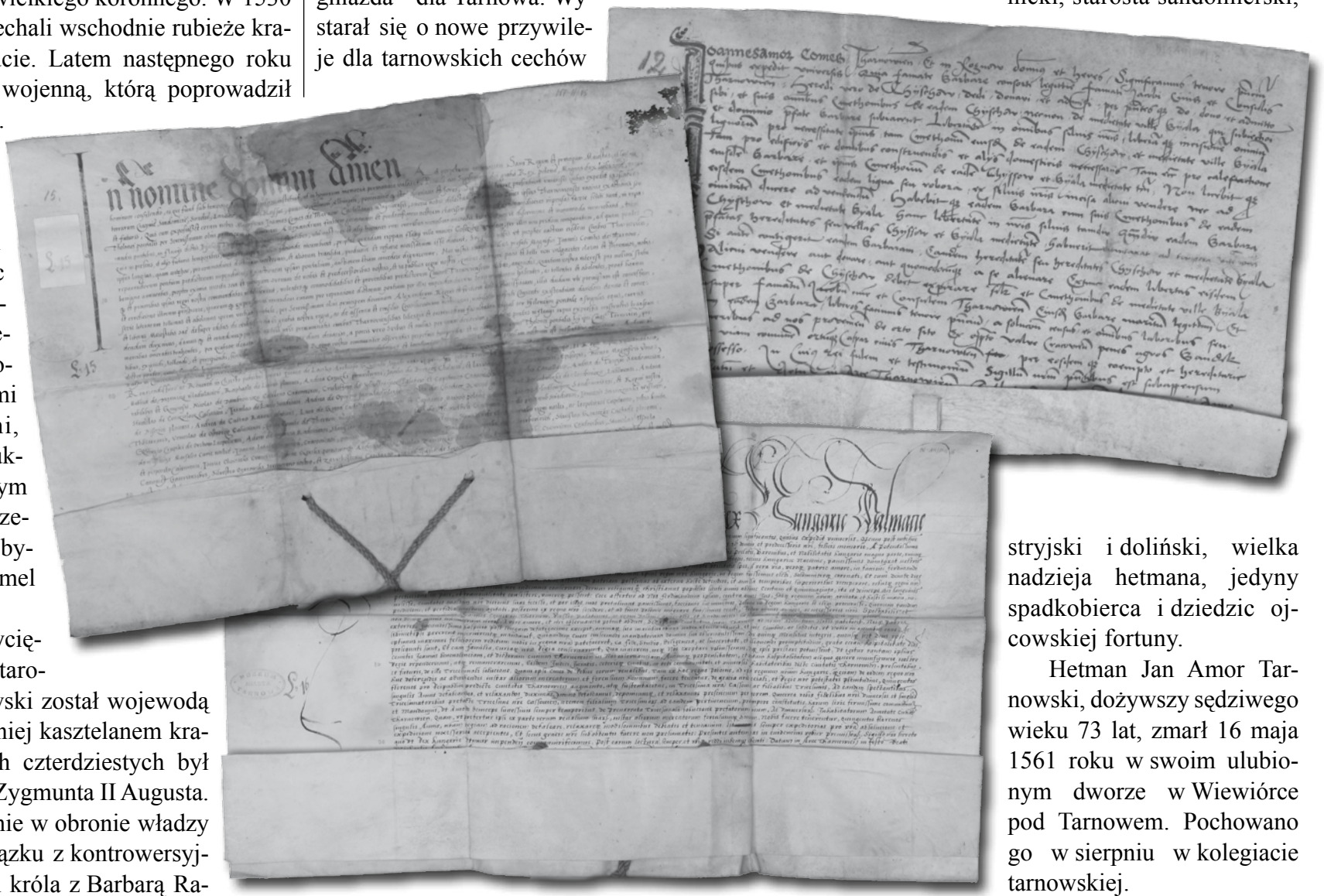
Obok działalności publicznej, jako hetmana i polityka, Jan Tarnowski rozwinął szeroko swój mecenat kulturalny. Z zamiłowania był bibliofilem i na tarnowskim zamku stworzył dużą bibliotekę. Zgromadził w niej m. in. obok starych kodeksów rękopiśmiennych i współczesne dzieła literackie oraz naukowe z różnych dziedzin. Z pasją oddawał się ich lekturze.

Kasztelan Tarnowski był właścicielem jednego z największych majątków ziemskich w kraju. Posiadał 10 miast i ponad 120 wsi. Jego dobra określane mianem „państwa tarnowskiego” znajdowały się w województwie krakowskim, sandomierskim i ruskim, a poza granicami kraju posiadał dobra Raudnickie w Czechach. W 1540 r. Tarnowski lokował nowe miasto Tarnopol, które uczynił strażnicą Podola i Rusi Czerwonej. Jarosław i Przeworsk zawdzięczają hetmanowi swój rozwój i dobrobyt oraz warowność. Najwięcej jednak uczynił dla rodzinnego gniazda - dla Tarnowa. Wystarzał się o nowe przywileje dla tarnowskich cechów

rzemieślniczych oraz o potwierdzenie już posiadanych. Dbał również o prawidłowe rządzenie miastem, w tym celu wydał w latach 1554-1560 szereg przepisów regulujących życie miejskie. Instrukcje te dotyczyły: administracji, bezpieczeństwa, wyżywienia, zabudowy, obronności, higieny. Ufortyfikował miasto, wznosił nowe odcinki murów obronnych i zreperował już istniejące. Dał mieszczanom przywilej na zabudowę terenów leżących przy drodze do zamku. Za jego czasów rozwijało się budownictwo w samym mieście, co uczyniło z Tarnowa jeden z pierwszych ośrodków architektury renesansowej w kraju.

Zadbał także o nauczanie i wykształcenie młodzieży, i to nie tylko z rodów szlacheckich, których dzieci przyjmował chętnie na swoim dworze, lecz również mieszczańskich. W wydanej w 1559 r. ordynacji dla szkoły miejskiej w Tarnowie jej cel określił w słowach: „aby talenty i młodzież w szkołach publicznych mogły być kształcone, należycie kierowane i wychowywane”.

Jan Tarnowski był trzykrotnie żonaty. Pierwszą żoną była Barbara z Tęczyna, córka Mikołaja wojewody ruskiego, herbu Topór. Z nią miał dwóch synów: Jana Aleksandra, zmarłego w niemowlęctwie i Jana Amora, który poświęcił się stanowi duchownemu. Z drugą żoną Beatą Odrowążówną hetman rozwiódł się krótko po ślubie. Zofia Szydłowiecka herbu Odrowąż, córka Krzysztofa Szydłowieckiego kasztelana krakowskiego i kanclerza wielkiego koronnego, była trzecią żoną Tarnowskiego. Mieli kilkoro dzieci, wszystkie jednak zmarły w niemowlęctwie. Przeżyło tylko dwoje: córka Zofia, poślubiona przez księcia Konstantego Wasyla Ostrońskiego marszałka ziemi wołyńskiej i wojewodę kijowskiego oraz syn Jan Krzysztof, sekretarz królewski, kasztelan wojnicki, starosta sandomierski,

stryjski i doliński, wielka nadzieja hetmana, jedyny spadkobierca i dziedzic ojcowskiej fortuny.

Hetman Jan Amor Tarnowski, dożywszy sędziwego wieku 73 lat, zmarł 16 maja 1561 roku w swoim ulubionym dworze w Wiewiórcie pod Tarnowem. Pochowano go w sierpniu w kolegiacie tarnowskiej.

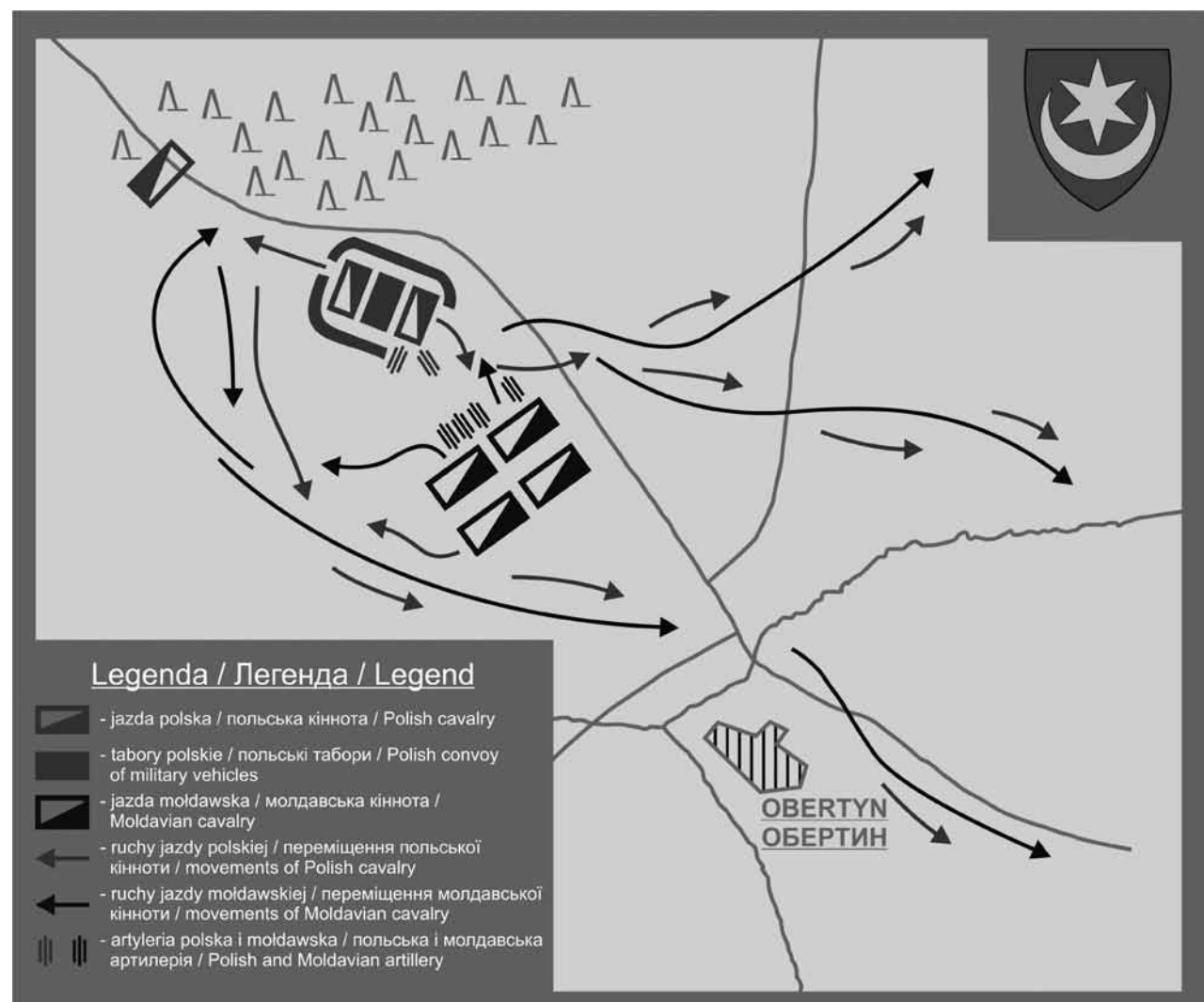

Bitwa pod Obertynem należy do najważniejszych batalii w historii Europy Środkowo-Wschodniej pierwszej połowy XVI wieku. 22 sierpnia 1531 roku broniąca Pokucia w ziemi halickiej armia koronna, dowodzona przez hetmana Jana Tarnowskiego, starła się pod Obertynem z wojskami hospodara mołdawskiego Petryły Raresza. Armia najeźdźcy liczyła 17 000 jazdy i 50 armat. Tym siłom Hetman Wielki Koronny Jan Tarnowski mógł przeciwstawić 4 452 jazdy, 1 167 piechurów i 12 dział. Dysproporcje w liczebności obu armii wybitny wódz zniwelował stosując umiejętnie taktykę walki obronnej w oparciu o tabor. Na wieść o zbliżającej się armii hospodara Raresza, hetman Jan Tarnowski nakazał zatoczyć na wzgórzu czworobok z wozów, które spięto łańcuchami pozostawiając dwie bramy: przednią i tylną. Jedna ściana czworoboku oparta była o trudnodostępny las. W środku czworoboku, miejsce przy wozach zajęła piechota, zaś jazda ciężkozbrojna przy bramach, jazda lekka w środku, natomiast działa ustawiono w rogach taboru.

Bitwę rozpoczęli Wołosi ogniem artylerii z 50 dział. Po pięciogodzinnym ostrzale artyleryjskim, hetman zdecydował rozpocząć działania zaczepne i wprowadził do bitwy hufce jazdy ciężkiej. Ciężkozbrojna jazda polska rozbiła szyki mołdawskie, zaatakowała artylerię wołoską i przy wsparciu piechoty zdobyła wszystkie działa, z których ostrzeliwała przeciwnika. Armie mołdawską ogarnęła panika, spotęgowana pojawieniem się na drodze ucieczki oddziału jazdy polskiej, który wzięto za wprowadzane do bitwy świeże siły. W bitwie pod Obertynem straty mołdawskie wynosiły ponad 7000 zabitych i 1000 wziętych do niewoli, utracono również wszystkie działa. Po stronie polskiej poległo jedynie 256 ludzi. 7 listopada 1531 roku Hetman Wielki Koronny Jan Tarnowski triumfalnie wjechał do Krakowa prowadząc jeńców, zdobyte chorągwie i działa. Zwycięstwo jazdy polskiej pod Oberty-

nem rozślawiło imię Jana Tarnowskiego w Europie i postawiło go w gronie najznamienitszych wodzów epoki. Hetman Tarnowski znakomicie połączył dwie szkoły walki, dawną i nową – renesansową. Wykorzystał zasady nowoczesnej taktyki umiejętnie stosując zasadę ekonomii sił i elastycznie połączył stary typ europejskiego uzbrojenia kopijników z nową formacją husarii. Swoje doświadczenia opisał i przekazał później w formie traktatu w dziele pt. „Consilium Rationis Bellicae” („Rada sprawy wojennej”), a zawarte w nim uniwersalne zasady polskiej taktyki walki, stały się podstawą nowoczesnej myśli i sztuki wojskowej w Europie. Bitwa pod Obertynem zakończyła konflikt o Pokucie i udaremniła plany hospodara Raresza o mołdawskiej potęgze. W 1931 roku w 400. rocznicę zwycięstwa pod Obertynem ufundowano krzyż i tablicę pamiątkową, na kopcu, mieszczącym się w miejscu bitwy.

„Rady sprawy wojennej”

Consilium Rationis Bellicae (fr.)

Drudzy też na ten czas mają tego pilnować, gdy obóz kładą, aby się wozy dojeżdżały z koleje, aby woźnice nie występowali, jeno aby wóz jeden za drugim kolejną szedł. Oprócz tego gdzieby obożny widział, iżby ostatek wozów, których już ku zadniej bronie dokładają, iżby ścieśnić albo barzo przestrońno położyłby się miały,— tedy jako potrzeba, jeśli rozprzestrznić czyli ścieśnić, tedy musi wieść ostatek wozów inną koleją, jako obaczy, iżby się obóz dobrze zawarł, ma wziąć inną drogę; jeśli trzeba rozprzestrznić, tedy dalej wozy rozwieść; jeśli trzeba cieśniej, tedy bliższą kolej wziąć, tylko aby tak przywiódł, aby wozy i brona zadnia słusznie stanęła - dyszle u wozów w obóz obracać, a nie z obozu. Ci co jeżdżą plac obierać kędy obóz położyć, mają plac obierać jakoby się obóz stanowił; mają też obierać gdzieby prawy, wody, drzew dostatek był.

Rydwanów, picznych wozów, kolas w rząd obozowy wstawiać nie mają, jeno tam mają stać na placu między rzędy, dlatego iż picznych wozów zawsze ludzie potrzebują, aby obóz zawsze w całości stał, aby żadnego wozu z rzędu nie ruszano; a kto by się śmiał tego ważyć, ma być na gardle o to karan, nie inak, jakoby u miasta albo u zamku dziurę uczynił, tak ma być za to karan.

Gdzieby też koni wielki poczet w wojsce był, tedy trzeba czynić brony przestrzeńsze; abowiem gdzieby ciasne były, a czasy mokre, tedy wybiją konie, iżże wozom trudny wyjazd na ruszaniu byłby; wszakoż gdzieby nieprzyjaciel był blisko, tedy bron nie barzo rozszerzać.

Gdzieby też od nieprzyjaciela nie trzeba się niczego bać a nadziewać, tedy nie trzeba barzo wozów staczać, oprócz gdzieby nieprzyjaciel bliżu był, iżżeby się nieprzyjaciela trzeba na leżeniu strzedz, tedy wozy tak stoczyć, jakoby mógł wóz ku wozowi, koło ku kołu, łańcuchy zewsząd, i zarazem na położeniu taki obóz okopać.

Pieszcy u bron w skrajnym rzędzie z swemi wozy mają stać, a mają opatrować a pilnować tak we dnie jako w nocy, i brany wedle obyczaju pawężami mają zawierać, i nie mają nikogo w nocy z obozu wypuścić, ani do obozu, aż hetmanowi opowiedzą co w tej rzeczy rozkaże czynić.

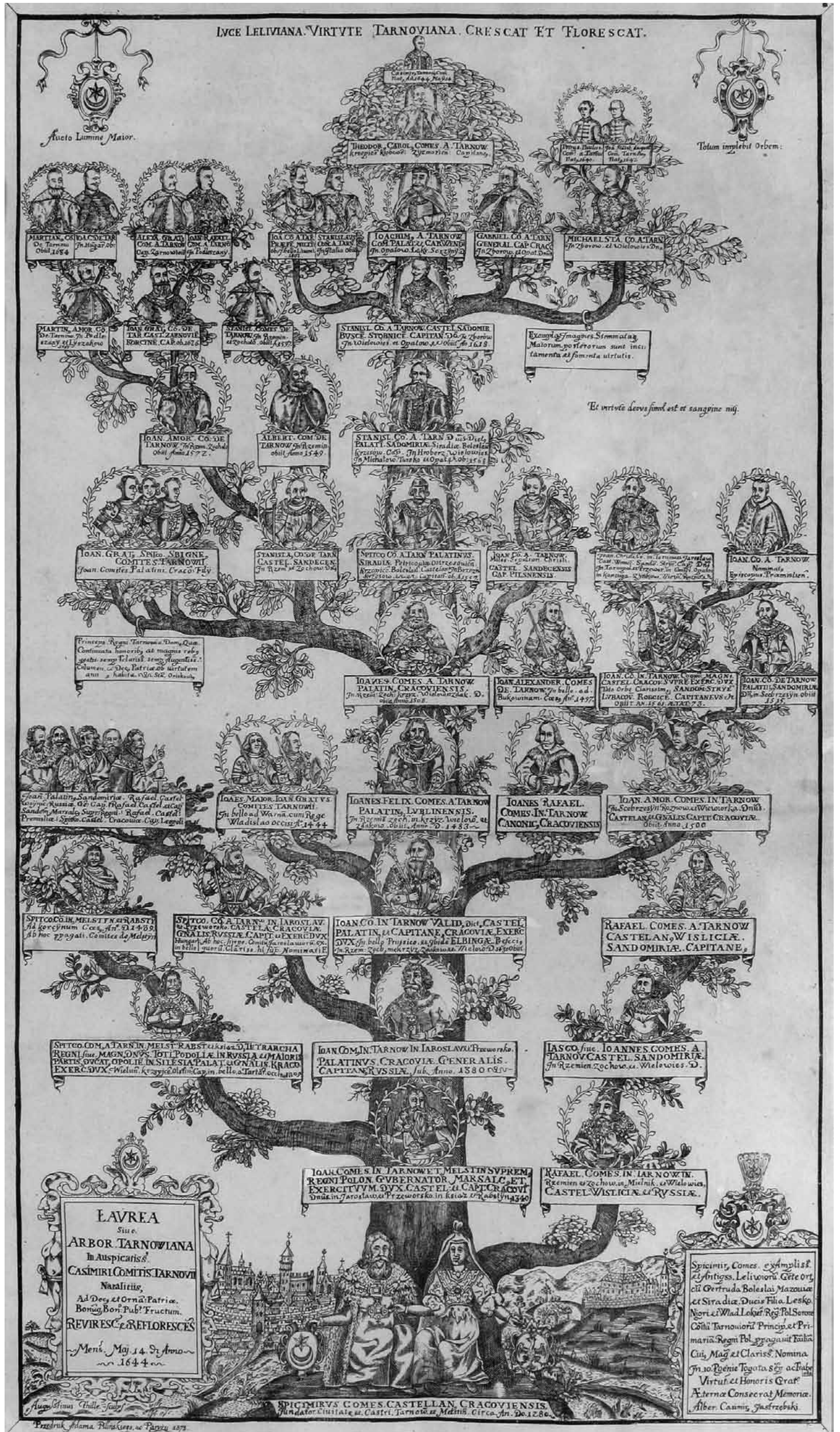
Działa, prochy ze wszystkimi wozy końmi przysługującymi, puszkarze z ich namioty, furmani z końmi, aby tamże krepowali, a gotowi zawsze byli ku zaprzęganui, gdyby potrzeba. Ci mają w rynku stać, na miejscu na takim obrawszy, gdzieby spokojniej było, i gdzieby placowi rynkowemu barzo nie ucisnęli.

Jana tarnowskiego Consillium Rationis bellicae Drukował Iazarz Andrysowic w Tarnowie 1558 r. Z egzemplarza pergaminowego Biblioteki Puławskiej przedrukował Homograficznym sposobem A. Piliński, nakładem Biblioteki Kórnickiej 1879 r.

Kalendarium życia hetmana Jana Tarnowskiego

- ☞ **1488** - na zamku tarnowskim przy-
szedł na świat Jan Amor Tarnow-
ski, syn Jana Amora Juniora i Bar-
bary Zawiszanki, wnuczki Zawiszy
Czarnego.
- ☞ **24 stycznia 1507** - uczestnictwo
w uroczystościach koronacyjnych
Zygmunta I na Wawelu.
- ☞ **1511** - ślub z Barbarą Tęczyńską,
- ☞ **28 kwietnia 1512** - bitwa z Tatarami
krymskimi pod Wiśniowcem.
- ☞ **8 września 1514** - bitwa na czele
oddziału pod Orszą przeciw woj-
skom moskiewskim.
- ☞ **1518 do 1519** - pielgrzymka do
Ziemi Świętej i po krajach Europy
Zachodniej - Jerozolima, Betlejem,
pasowanie na Rycerza Grobu Świę-
tego, Portugalia, Anglia, Francja,
Niderlandy, Niemcy i Czechy.
- ☞ **1520** - udział w wojnie z Krzyża-
kami.
- ☞ **2 kwietnia 1527** - otrzymanie tytu-
łu hetmana wielkiego i urzędu wo-
jewody ruskiego.
- ☞ **22 sierpnia 1531** - zwycięska bi-
twa wojsk polskich pod dowództ-
wem hetmana Tarnowskiego nad
armią mołdawską hospodara Piotra
Raresza pod Obertynem.
- ☞ **29 lipca 1535** - zdobycie Starodu-
ba, na rozkaz hetmana ścięto 1400
jeńców.
- ☞ **20 października 1535** - mianowa-
nie Jana Tarnowskiego wojewodą
krakowskim.
- ☞ **15 marca 1536** - hetman Tarnow-
ski kasztelanem krakowskim.
- ☞ **24 grudnia 1547** - otrzymanie od
cesarza Karola V dyplomu hrabiów
świętego Cesarstwa Rzymskiego
dla siebie i swoich potomków
- ☞ **1555** - nawiązanie koresponden-
cji z Janem Kalwinem, zerwanej
w 1560 roku.
- ☞ **9 marca 1558** - wydanie dru-
kiem „Consilium rationis bellicae”
w drukarni Łazarza Andrysowicza
w Tarnowie, będącej podsumowa-
niem doświadczeń wojennych het-
mana.
- ☞ **1558** - wydanie dekretu o zabezpie-
czeniu miasta Tarnowa przed pożar-
em.
- ☞ **16 maja 1561** - śmierć Jana Tar-
nowskiego w swojej ulubionej rezy-
dencji w Wiewiórcze w wieku 73 lat.
- ☞ **18 sierpnia 1561** - uroczystości po-
grzebowe w tarnowskiej katedrze
pod przewodnictwem biskupa ku-
jawskiego Jakuba Uchańskiego.

DRZEWO GENEALOGICZNE TARNOWSKICH